

**Su Maena nu Mangadalem
a Kadtau kanu Kitab**

Picture credit:

Illustrations on pages 18 and 24 by Horace Knowles
© BFBS, 1954, 1967, 1972, 1995.

Illustrations on pages 6, 16, 17, 19, 20 and 25 by Louise Bass © BFBS,
1994.

Illustrations on pages 15 and 27 by N. Dapit. Used with permission.

Su Maena nu Mangadalem a Kadtauu kanu Kitab

Nia su kinadtutundug'u mangadalem a kadtauu:

A

Ama tanu a su Kadenan, Ama nu a lu sa sulega 5

B

Balung-balung a Tuleda a 'Bpangadapan kanu Kadenan 5
bili-bili 6
'bpamaginugut kanu Isa al-Masih 7
'bpamangukum 7
'bpamangunut 7
'bpamangurban enggu su 'bpamedtiakap kanu Suti a 'Bpagagaman 8

D

dala idsan nin a limu 8
dapenet 9
Datu na Giadsal 9
dikena-Yahudi 9

G

Gay nu Kabpangintelenen 10

H

Hirud 10

I

Iskak. 7

K

Kaka nu Manusia 11
kalisa 11
kambalingan nu Mapulu a su Isa al-Masih. 12
Kanduli na Balal. 12
Kanduli nu Kalipuas enggu Kanduli nu Pan a Dala Pakembang'in. 13
Kanduli nu Kinasuti 'Bpaluman kanu Suti a 'Bpagagaman. 13
Kanduli nu Pintikus 14
kapal 14
kapsadan 14
Kaun nu Kapsadan 15
kayu a igus 16

Maena nu Mangadalem a Kadtau

kayu a ulibus	17
kimar	17
kurban.	18

L

lipunget'u Kadenan	20
lumpukan a Parisiyu.	20
lumpukan a Sadusiyu	20

M

malaikat.	21
Manguda a Bili-bili nu Kadenan	21
Mapia a Tutuma	22
Mapulu	22
Masih	22

N

nabi	23
----------------	----

P

paletak	23
pedsambayanan nu manga Yahudi	23
pegkurbanan	24
pidsugan a balegkas'u 'bpangurban	25

S

sakit a debpig	25
Suti a 'Bpagagaman	25
Suti a Ruh, Ruh nu Kadenan.	26

T

Tantawan nu Babil.	27
tidtu a Kadenan	27
Tunggal'u Kadenan	28

U

umun	28
uyag-uyag a da taman nin	28

Y

Yahiya a 'Bpanalawat	28
Yahudi	29
Yakub	30

Maena nu Mangadalem a Kadtau

A

Ama tanu a su Kadenan (atawa ka **Ama nu a lu sa sulega enggu Kadenan a Ama tanu**) - Langun nu taw a 'bpaginugut kanu Kadenan na mapakay a edtalun sa nabaluy a wata nu Kadenan. Ugaid'a dikena nia nin maena i pimbata nu Kadenan silan atawa ka aden kaluma nu Kadenan, kagina nia nakadalem kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 1 ayat 12 taman sa 13 na inenggan nu Kadenan su langun nu 'bpaginugut kanu Isa al-Masih sa kawagib a mabaluy a timbang a manga wata nu Kadenan sa dikena sia nakanggulalan kanu kapembata nu manusia ka kahanda nu Kadenan. Tembu Ama i kapedtawag'u 'bpamaginugut kanu Kadenan kagina sekanin bun i nabpunan nu langun-langun enggu sangat a malimu sekanin a mana bun su kakalimu nu ama kanu wata nin. Na mabatia i nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 6 ayat 32. Mabatia bun su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 11 ayat 25 enggu mabatia bun su nia sia kanu Sulat kanu Manga Taw sa Ruma 1 ayat 7 sia kanu Kitab Injil.

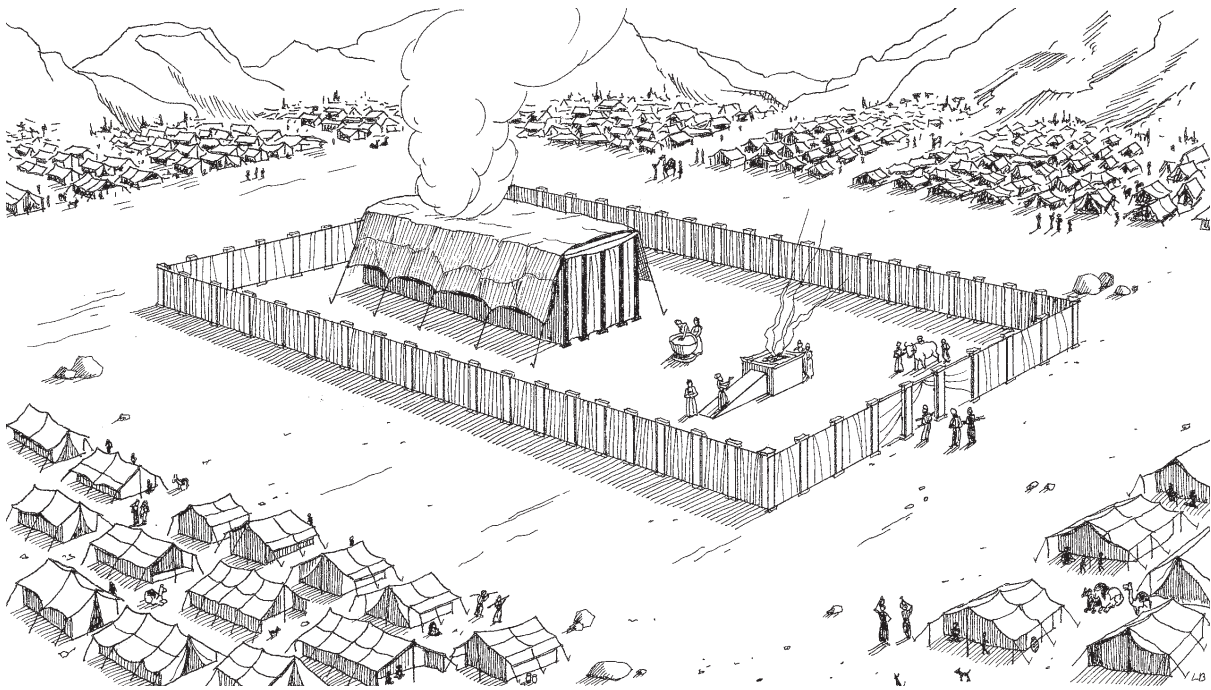
Na su Isa al-Masih na pedtawagen nin sa Ama su Kadenan kagina ebpun demun sekanin kanu Kadenan ka sekanin su *Kalimatul Allah* enggu sekanin su pinadtaya a Tunggal'u Kadenan. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 11 ayat 27. Mabatia bun sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 8 ayat 38. Mabatia bun su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 1 ayat 14; 2 ayat 16; 5 ayat 17 taman sa 18 sia kanu Kitab Injil.

B

Balung-balung a Tuleda a 'Bpangadapan kanu Kadenan - Su nia a balung-balung na su Suti a 'Bpangadapan nu manga taw a Israil kanu Kadenan enggu pegkurbanan nilan kanu Kadenan. Maulad i lama-lama nin a inalad sa mapia a ginis. Su kaulad'u lama-lama nin na patpulu enggu pat kamitru, su tilenduan nin menem na duapulu enggu dua kamitru.

Na su kinaumbal kanu Balung-balung a Tuleda a 'Bpangadapan kanu Kadenan na sia luyud kanu ngin i palas a inipailay nu Kadenan kanu Nabi Musa. Mabatia su nia sia kanu Kinaliu 25 ayat 9; 26 ayat 30. Dua timan i bilik'in a bedtuan sa *Suti a Bilik* enggu *Suti sa Langun a Bilik*. Na lu nakabetad kanu Suti sa Langun a Bilik su Kaun nu Kapasadan a binetadan kanu tebi nu watu a inukilan kanu Sapulu a Kasuguan a inenggay nu Kadenan kanu Nabi Musa. Mabatia su nia sia kanu Kinaliu 40 ayat 20 enggu Diutirunumi 10 ayat 1 taman sa 5. Na apia endaw silan 'bpagangay na pedtatanggiten nilan su entu a Balung-balung a Tuleda

Maena nu Mangadalem a Kadtau

Balung-balung a Tuleda a 'Bpangadapan kanu Kadenan

a 'Bpangadapan kanu Kadenan ka papedtindegen nilan sa apia endaw silan 'gkatangen a dalepa. Na su nia a Balung-balung na inusal iganat kanu timpu nu Nabi Musa taman den kanu timpu nu Nabi Sulaiman. Na iganat kanu timpu nu Nabi Sulaiman na da den Balung-balung a Tuleda a 'Bpangadapan kanu Kadenan ka pinaumbal den nu Kadenan su Nabi Sulaiman sa *Suti a 'Bpagagaman* a di den mabpalin-palin a lu sa Awrusalim a inisambi kanu Balung-balung a Tuleda. Na mabatia su pantag sa Balung-balung a Tuleda a 'Bpangadapan kanu Kadenan sia kanu Kinaliu 26 enggu 27 sia kanu Kitab Taurat.

bili-bili - Malayam a benal a binatang i nia enggu makalagid bun sa kambing ugaid'a mangalabung bu i bumbul'in kumin kanu kambing. Kanu paganay a timpu na balapantag a benal su bili-bili kanu manga taw lu sa Kanaan enggu kanu manga taw a Hibu. 'Bpagayam bun silan sa kambing ugaid'a nia madakel na bili-bili kagina masela a benal i kapantag'in i entu kanilan. Isa bun i nia ba a 'bpagusalen nu manga taw a Israil amaika pegkurban silan kanu Kadenan a mana su inigkurban nu Ibrahim a sambu kanu wata nin a si Iskak. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 22 ayat 13 sia kanu Kitab Taurat.

Na nia kapedtawag'u Isa al-Masih kanu madakel a taw a 'gkangalimud na mana manga bili-bili. Kagina su manga bili-bili na nasisita nilan

Maena nu Mangadalem a Kadtau

i makapatuntul kanilan sa u endaw silan makainem enggu makakan enggu nasisita nilan bun i makatiakap kanilan sa kanu kapamungkaid'u manga talaw a binatang. Tembu namba i sabap'in i inisulagid'u Isa al-Masih su manga taw a dala pakapamandu lun kanu bantag pantag kanu Kadenan enggu kanu kapendatu nu Kadenan sa mana manga bili-bili a dala pedtiakap lun. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 6 ayat 34; 14 ayat 27. Mabatia bun su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 10 ayat 1 taman sa 16 sa nia pidtau nu Isa al-Masih na sekanin su mapia a patutuganul sa bili-bili enggu sekanin bun su bengawan a 'bpagukitan nu bili-bili.

'bpamaginugut kanu Isa al-Masih - Su nia a manga taw na silan su pedsalig kanu Isa al-Masih taman sa nia nilan pependatun kanu ginawa nilan na su Isa al-Masih. Dikena bu silan matag taw nu Isa al-Masih ka su salig'ilan enggu su inam'ilan sa kasulegan na lu kanu Isa al-Masih.

'bpamangukum - Sia sa basa a Grik na *Sunidriun*. Na silan su 'bpangulu kanu agama nu manga Yahudi kanu timpu nu Isa al-Masih. Pitupulu enggu isa silan langun amung den lu ba su manga mapulu nu 'bpamangurban apeg den nu mapulu sa langun nu 'bpamangurban taman den kanu ped pan a manga mama kanu sakambinabatan nilan enggu su manga mama a ebpun kanu manga balapantag a taw apeg'u manga mapulu nu tameng'u Suti a 'Bpagagaman enggu su manga danden a mapulu sa langun nu 'bpamangurban. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 26 ayat 59 sia kanu Kitab Injil.

'bpamangunut - Sia sa basa a Grik na *mathetais*. Su 'bpamangunut a nia na 'bpagusalen nilan su langun na kutika nilan asal'a 'gkataw bu silan kanu gulu nilan atawa ka su 'bpamandu kanilan. 'Bpaguyag-uyag silan sia luyud kanu kabpaguyag-uyag enggu panduan nu gulu nilan.

Na su 'bpamangunut a nia na nia katatapan na sia den silan pegkakaleben kanu 'bpamandu kanilan taman sa pedtatanggunut silan kanu gulu nilan sa apia endaw pebpawang. Mapakay bun a pedtawagen a 'bpamangunut su manga taw a 'bpamanuntut sa apia ngin a ilemu upama pantag sa kabpanday. Ugaid'a sia kanu Kitab Injil na nia katatapan a pedtawagen a 'bpamangunut na su manga taw a 'bpanuntut sa ilemu pantag kanu agama a nia katatapan na su Isa al-Masih i 'bpamandu lun. Mabatia bun su makapantag kanu 'bpamangunut kanu Isa al-Masih sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 10 ayat 2 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 2 ayat 15 sia kanu Kitab Injil.

Na aden bun 'bpamangunut a nalabit kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 2 ayat 18; 6 ayat 29 sa dikena su Isa al-Masih i

Maena nu Mangadalem a Kadtau

'bpamandu lun. Na silan su pedtawagen a 'bpamangunut kanu Yahiya a 'Bpanalawat enggu su 'bpamangunut kanu manga taw a lusud kanu lumpukan a Parisiyu. Na aden bun nalabit kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 9 ayat 28 a mana su 'bpamangunut kanu Nabi Musa. 'bpamangurban enggu su 'bpamedtiakap kanu Suti a 'Bpagagaman - Na su 'bpamangurban na ebpun kanu tupu nu Libi a wata nu Nabi Yakub a bedtuan bun sa Israil. Na su langun nu tupu nu Libi na silan i napamili nu Kadenan a makatiakap kanu Suti a 'Bpangadapan kanu Kadenan nu manga taw a Israil. Mailay i nia sia kanu Manga Bilangan 3 ayat 5 taman sa 13 sia kanu Kitab Taurat.

Na sia kanu manga tupu nu Libi na su Nabi Harun a suled'u Nabi Musa i pinamili nu Kadenan a nabaluy a muna-muna a mapulu sa langun nu 'bpamangurban kanu manga taw a Israil. Mabatia i nia sia kanu Kinaliu 28 ayat 1 taman sa 2 sia kanu Kitab Taurat. Na kanu timpu nu Isa al-Masih na tupu pamun nu Nabi Harun su 'bpamangurban lu sa Israil. Nia nilan galebekan na ibpangeni-ngeni nilan kanu Kadenan su manga taw a Israil enggu ipegkurban nilan su manga binatang a kurban kanu manga kabaladusan nilan sia luyud kanu agama nilan a manga Yahudi. Na su 'bpamangurban na aden umun nilan kanu manga ipegkurban tembu su ped kanu ipegkurban na pegken nilan. Mabatia i nia sia kanu Kinaliu 29 ayat 27 taman sa 28.

Ugaid'a kanu timpu a kinagkurban nu Isa al-Masih kanu ginawa nin na di den nasisita a inggulalan nilan pan su kagkurban sa binatang sabap kanu kabaladusan nilan. Mabatia i nia sia kanu Sulat kanu Manga Taw a Hibru 10 ayat 1 taman sa 18 sia kanu Kitab Injil.

D

dala idsan nin a limu - Sia sa basa a Grik na *karis* a nia nin maena na su limu a di 'gkawagib sa lekitanu ugaid'a inenggay bun nu Kadenan sa lekitanu. Inipagedam'u Kadenan su nia a limu nin sa lekitanu sia nakanggulalan kanu kinanggihad'u Isa al-Masih kanu umul'in asal'a maaun tanu kanu kabaladusan taman sa makatimbang tanu sa ikelas. Sabap sa nia na su taw a pedsalig kanu Isa al-Masih na di den makaidtug sa naraka ka lu den makabpawang sa sulega. Mabatia su makapantag kanu da idsan nin a limu nu Kadenan sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 1 ayat 14 enggu 17. Mabatia bun sia kanu Ika-isa a Sulat'i Bulus kani Timuti 1 ayat 12 taman sa 14 enggu sia kanu Sulat kanu Manga Taw sa Ipisu 2 ayat 8 taman sa 9. Mabatia bun sia kanu Sulat'i Bulus kani Titus 2 ayat 11 taman sa 14; 3 ayat 3 taman sa 7 sia kanu Kitab Injil.

Maena nu Mangadalem a Kadtau

dapenet - Su dapenet a kadtau atawa ka su kapembetad kanu lima na nia nin maena na ibpangeni-ngeni su taw a pendapenetan. 'Bpagusalen su entu sa kapapegkapia kanu pedsakit, kaenggay sa palihala kanu taw enggu kapedsapa nu taw. 'Bpagusalen bun sa kasangan kanu taw sa galebekan nin sia kanu Kadenan. Mabatia su nia sia kanu Ika-isa a Sulat'i Bulus kani Timuti 4 ayat 14. Mabatia su makapantag kanu dapenet sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 5 ayat 23; 10 ayat 13 enggu ayat 16. Nia katatapan na sia sa ulu su kapendapenet ugaid'a mapakay bun sa apia endaw kanu lawas'u taw atawa ka kanu apia ngin a langun-taman.

Datu na Giadsal - Sekanin su mapulu sa langun nu manga saitan enggu sekanin su ama nu kabudtud. Isa bun sekanin kanu manga malaikat'u Kadenan paganay ugaid'a sabap kanu kapulu nu muletad'in na nasungkang'in su Kadenan. Sabap sa entu na pinaawa sekanin nu Kadenan lu sa sulega taman sa dikena den sekanin malaikat. Su Datu na Giadsal ba a nia su mibpalas sa nipay a sinemasat kanu Siti Hawa a kaluma nu Adam asal'a makan nin su unga nu kayu a inisapal'u Kadenan. Nia bu penggalebeken nu Datu na Giadsal na kapedsasat'in 'bpamikal kanu langun nu taw asal'a makatangka silan kanu Kadenan ka enggu aden kaped'in 'gkasiksa lu kanu apuy sa naraka. Mabatia su makapantag kanu Datu na Giadsal sia kanu Manga Awal 3 ayat 1 taman sa 14 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 4 ayat 1 taman sa 11; 12 ayat 24 taman sa 26. Mabatia bun i nia sia kanu Ika-isa a Sulat'i Bulus kani Timuti 3 ayat 6 enggu sia kanu Ikadua a Sulat'i Bulus kani Timuti 2 ayat 26 sia kanu Kitab Injil.

dikena-Yahudi - Su langun nu taw kanu pat a pisuk'u dunia a liu kanu manga taw a tupu nu Nabi Yakub na silan su manga taw a pedtawagen sa dikena-Yahudi. Na kanu paganay a timpu na su manga taw a dikena-Yahudi na dala sabut'ilan kanu Kadenan. Nia katatapan na pedsimba silan sa balahala enggu nia ukit a kabpangeni-ngeni nilan na pedsasalumanan pedtalu. Na di silan mapakay a semimbul keman kanu manga taw a Yahudi kagina sia luyud kanu agama nu manga Yahudi na 'gkaharam su apia entain a Yahudi a simbulan keman nu manga taw a dikena-Yahudi. Ugaid'a saguna a timpu na sabap kanu kinanggihad'u Isa al-Masih kanu umul'in na su langun nu 'bpamaginugut lun na da den kambidayan nin magidsan pan i Yahudi atawa ka dikena-Yahudi. Mabatia su nia sia kanu Sulat kanu Manga Taw sa Ruma 1 ayat 16 enggu sia kanu Sulat kanu Manga Taw sa Galasia 3 ayat 28. Mabatia bun i nia sia kanu Sulat kanu Manga Taw sa Ipisu 2 ayat 13 taman sa 14 sia kanu Kitab Injil.

Maena nu Mangadalem a Kadtau

G

Gay nu Kabpangintelenen - Nia ba su Gay nu Kabpangintelenen nu manga taw a Yahudi a gay bun nu kapedsimba nilan kanu Kadenan. Di kapakayan a enggalebek silan kanu nia ba a gay enggu su nia a kasuguan na ebpun kanu Kinaliu 20 ayat 10 sia kanu Kitab Taurat. Nia Gay nu Kabpangintelenen nu manga Yahudi na gay na Sapetu. Sia nilan i entu kinandut kanu kinapasad mangaden nu Kadenan kanu dunia kanu ikapitu nin gay. Mabatia i nia sia kanu Manga Awal 2 ayat 2 sia kanu Kitab Taurat. Na sia kanu natimpuan nu Isa al-Masih na apia su kapananggit sa ikam atawa ka apia ngin a langun-taman enggu su kapagkapia kanu taw kanu Gay nu Kabpangintelenen na di bun kapakayan ka sia kanu itungan nilan na kapenggalebek bun i entu. Ugaid'a sia kanu Isa al-Masih na 'gkaalus su kanggalebek sa mapia sia kanu Gay nu Kabpangintelenen, nia nin upaman na su kinapagkapia nin kanu mama a nakatelupulu enggu walu lagun den i kapendalu nin. Mabatia i nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 5 ayat 1 taman sa 15. Na sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 7 ayat 21 taman sa 24 na pidsinanta'u Isa al-Masih i dikena sungkang kanu kasuguan nu Kitab Taurat su kapapegkapia sa taw kanu Gay nu Kabpangintelenen. Na nalabit bun nu Isa al-Masih i sekanin pan i Mapulu sia kanu Gay nu Kabpangintelenen. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 12 ayat 1 taman sa 8 sia kanu Kitab Injil.

H

Hirud - Sia kanu Kitab Injil na aden pat kataw a Hirud.

Su ika-isa a Hirud na su *Hirud* a mindatu kanu timpu a kinambata kanu Isa al-Masih. Sekanin su pegkiug 'bpagimatay kanu Isa al-Masih kagina 'bpangalikudan nin ka nakineg'in i mabaluy a datu su Isa al-Masih. Mabatia i nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 2 ayat 1 taman sa 21.

Su ikadua a Hirud na su *Hirud Antipas*. Na isa kanu pendatuan nin su prubinsia a Galili kanu timpu nu Isa al-Masih, wata sekanin nu ika-isa a Hirud. Sekanin i napaimatay kanu Yahiya a 'Bpanalawat enggu sekanin bun su pinananggitan kanu Isa al-Masih unan na kinatutuk lun kanu kayu a pinambalawaga. Mabatia i nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 6 ayat 14 taman sa 29 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Luk 23 ayat 6 taman sa 12.

Na su ikatelu a Hirud na su *Ika-isa a Hirud Agripa*, apu sekanin nu ika-isa a Hirud. Na isa kanu pendatuan nin su prubinsia a Yudia kanu timpu ulian nu kinapabpapulu kanu Isa al-Masih lu sa sulega. Sekanin i

Maena nu Mangadalem a Kadtau

napaimatay kanu Yakub a teped sa pused'u Yuhan a isa kanu sapulu enggu dua a sinugu nu Isa al-Masih enggu sekanin bun su Hirud a naguled sabap sa tinalima nin su pugi a dait a kanu Kadenan bu. Mabatia i nia sia kanu Manga Pinggalebek'u Manga Sinugu nu Isa al-Masih 12 ayat 1 taman sa 23.

Na su ikapat a Hirud na su *Ikadua a Hirud Agripa*. Wata sekanin nu Ika-isa a Hirud Agripa. Sekanin i nakasambi kanu ama nin endatu enggu sekanin bun su Hirud a pinananggitan kani Bulus unan nu kapananggit lun kanu dalepa a Ruma. Mabatia i nia sia kanu Manga Pinggalebek'u Manga Sinugu nu Isa al-Masih 25 ayat 13 taman sa 26.

I

Iskak - Su Iskak bu i wata nu Ibrahim kani Sara. Nia maena nu ngala a Iskak na *kadtatawa*. Nia ba i inipanggungala nu Ibrahim kanu Iskak kagina nakadtatawa silan kanu kinakineg'ilan kanu pidtau nu Kadenan a makambata pamun silan apia matua den silan. Su Iskak bun su ipapegkurban nu Kadenan kanu Ibrahim ugaid'a dala mabaluy kagina naamad'u Kadenan su senep sa atay a salig'u Ibrahim. Nia pan mula na nangaden su Kadenan sa bili-bili a sambu kanu Iskak. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 22 ayat 2 enggu 13. Mabatia bun su makapantag kanu Iskak sia kanu Manga Awal 21 ayat 12 sia kanu Kitab Taurat enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 1 ayat 2; 8 ayat 11 sia kanu Kitab Injil.

K

Kaka nu Manusia - Sa basa a Grik na *huion tou anthropou* a nia nin maena na *Wata nu Manusia*. Nia su ped a gelal kanu Masih sia kanu Kitab a Inisulat'u Nabi Danyil 7 ayat 13 taman sa 14. Su Masih na sekanin bun su Isa al-Masih. Inigelal i nia sa lekanin kagina apia sekanin su Kadtau nu Kadenan na mimbaluy sekanin a manusia. Sekanin su *Kalimatul Allah*. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 1 ayat 1 enggu 14. Inenggan sekanin nu Kadenan sa kawagib sa kandatu nin kanu langun na bangsa taman sa taman. Mabatia su makapantag kanu Kaka nu Manusia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 16 ayat 27; 26 ayat 64. Mabatia bun sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 2 ayat 10; 13 ayat 26 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 1 ayat 51; 3 ayat 13; 5 ayat 27 sia kanu Kitab Injil.

kalisa - Su kalisa sia na dikena mana su kalisa sa saguna a timpu a 'gkailay tanu. Su nia a kalisa na manaut ka 'bpagedan bu nu datu enggu katatapan na 'bpagusalen i nia kanu kapembunua enggu kapegkuya. Nia katatapan a lulan nin na sakataw atawa ka dua kataw bu. Mabatia su nia sia kanu

Maena nu Mangadalem a Kadtau

kalisa

Manga Awal 41 ayat 43; 46 ayat 29; 50 ayat 9. Mabatia bun su nia sia kanu Kinaliu 14 ayat 6 taman sa 28 sia kanu Kitab Taurat. Mabatia bun su nia sia kanu Manga Pinggalebek'u Manga Sinugu nu Isa al-Masih 8 ayat 28 taman sa 31 sia kanu Kitab Injil.

kambalingan nu Mapulu a su Isa al-Masih - Madakel sa lekitanu i katawan nin i embalingan su Isa al-Masih sia ugaid'a embalang-balang su sabut tanu lun u ngin i kahanda nin sa kambalingan nin sia. Na ulian nu kinapatay nu Isa al-Masih na pinambibiag sekanin 'bpaluman nu Kadenan taman sa pinabpapulu sekanin lu sa sulega. Mabatia bun su nia sia kanu Manga Pinggalebek'u Manga Sinugu nu Isa al-Masih 1 ayat 3 enggu 9 taman sa 11. Na pambalinganen sekanin nu Kadenan sia ugaid'a di tanu katawan u kanu i kambalingan nin. Na su langun nu taw a 'bpamaginugut sa lekanin na dait a magalaw silan kanu kabpagangapa nilan kanu kambalingan nu Isa al-Masih kagina katawan nilan i natalatantu a makaunut silan sa lekanin lu sa sulega. Ugaid'a su manga taw a dikena 'bpamaginugut kanu Isa al-Masih na sangat a makagilek kanilan su entu. Mabatia su nia sia kanu Inipayag 1 ayat 7. Mabatia su makapantag kanu kambalingan nu Isa al-Masih kanu Ika-isa a Sulat kanu Manga Taw sa Tisalunika 4 ayat 13 taman sa 18; 5 ayat 1 taman sa 11. Mabatia bun su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 25 ayat 31 taman sa 46 sia kanu Kitab Injil.

Kanduli na Balal - Na su manga taw a Yahudi na uman lagun na 'bpelu silan sa Awrusalim ka enggu nilan pakadsela-sela su Kanduli na Balal a tademan

Maena nu Mangadalem a Kadtau

kanu kinandadalaug' u manga kalukesan nilan kanu dalem' u patpulu lagun lu kanu tawan-tawan a dalepa sa kanu timpu nu Nabi Musa. Kagina kanu timpu nu entu ba na nia nilan bu pegkakalebenan na balal. Tembu uman mauma su nia a kanduli na 'bpagumbal su manga taw a Yahudi sa manga balal sa ukit a kapedsele-sele nilan a lu ba silan pegkakaleben kanu dalem' u walu gay. Na kanu entu bun ba a manga gay na ipedsela-sele nilan bun su kapedsabpet sa ubas enggu ulibus. Mabatia tanu su makapantag kanu Kanduli na Balal sia kanu Libitikus 23 ayat 39 taman sa 43 sia kanu Kitab Taurat enggu linabit bun su nia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat' i Yuhan 7 sia kanu Kitab Injil.

Kanduli nu Kalipuas enggu Kanduli nu Pan a Dala Pakembang' in - Uman lagun na ipedsela-sele nu manga taw a Yahudi su Kanduli nu Kalipuas, na entu bun ba i kapedsele-sele kanu Kanduli nu Pan a Dala Pakembang' in. Na uman ipedsela-sele su nia a manga kanduli na madakel a benal a manga taw a Yahudi i 'bpelu kanu Suti a 'Bpagagaman sa Awrusalim a ganat sa embala-bala a dalepa ka pegkurban silan lu. Na ipedsela-sele i nia a tademan kanu kinalipuas' u Kadenan kanu manga taw a Israil kanu timpu a kinapangungulipen kanilan lu sa dalepa a Egypt kanu timpu nu Nabi Musa. Kanu entu ba a timpu na pinasumbali silan nu Kadenan sa manguda a bili-bili a dala tila nin ka pinapanaguan nin kanilan sa lugu nu bili-bili su pintu nu manga walay nilan a tanda a taw silan nu Kadenan ka enggu di silan malalagit kanu kaimatay nu Kadenan kanu manga kaka sa langun a wata a mama nu manga taw a Egypt. Na kanu entu bun ba a timpu na inisugu bun nu Kadenan i nia nilan bu umbalen a pan na dala pakembang' in enggu pamagayasan nilan keman su entu asal' a makaawa silan mamagayas sa Egypt. Mabatia su makapantag kanu Kanduli nu Kalipuas sia kanu Kinaliu 12 ayat 1 taman sa 39 sia kanu Kitab Taurat.

Nalabit bun su Kanduli nu Kalipuas sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat' i Yuhan 2 ayat 23; 6 ayat 4; 12 ayat 1 enggu labi-labi den i kinalabit lun sia kanu 18 ayat 28, kagina kanu nia ba a Kanduli nu Kalipuas i natabuan na kinatutuk kanu Isa al-Masih kanu kayu a pinambalawaga. Na sekanin man su tidtu-tidtu a Manguda a Bili-bili nu Kadenan a 'bpamelipuas sia nakanggulalan kanu kinanggihad' in kanu umul' in asal' a makalipuas su apia entain a taw a semalig sa lekanin. Mabatia bun i nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat' i Mataya 26 ayat 2 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat' i Markus 14 ayat 1. Mabatia bun su nia sia kanu Ika-isa a Sulat kanu Manga Taw sa Kurintu 5 ayat 7 sia kanu Kitab Injil.

Kanduli nu Kinasuti 'Bpaluman kanu Suti a 'Bpagagaman - Na ipedsela-sele su nia a kanduli a tademan sa kanu kinasuti 'bpaluman nu manga taw a Yahudi kanu Suti a 'Bpagagaman. Na su nia a nanggula na magatus

Maena nu Mangadalem a Kadtau

enggu nempulu enggu pitu lagun unan nu kambata kanu Isa al-Masih. Na nasisita a enggulan nilan su entu kagina pinggiabuan nu manga kuntela nilan su Suti a 'Bpagagaman kanu timpu a naagaw kanilan su entu ka pigkurbanan nu manga kuntela nilan sa taw sa lupa ka iniapal'ilan kanu pegkakadenanen nilan a si Sius. Ugaid'a ulian nu entu na naagaw menem 'bpaluman nu manga taw a Yahudi su Suti a 'Bpagagaman. Tembu ba magalaw a benal su manga taw a Yahudi sa kanu kapedsele-sele nilan sa nia uman lagun. Na su kapegkanduli sa nia na dikena den nasisita a lu pan kanu Suti a 'Bpagagaman ka lu bu kanu manga walay nilan enggu sampay saguna na ipedsela-sele pamun nu manga taw a Yahudi su nia a kanduli a bedtuan sa Hanuka. Linabit su nia a kanduli sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 10 ayat 22 sia kanu Kitab Injil.

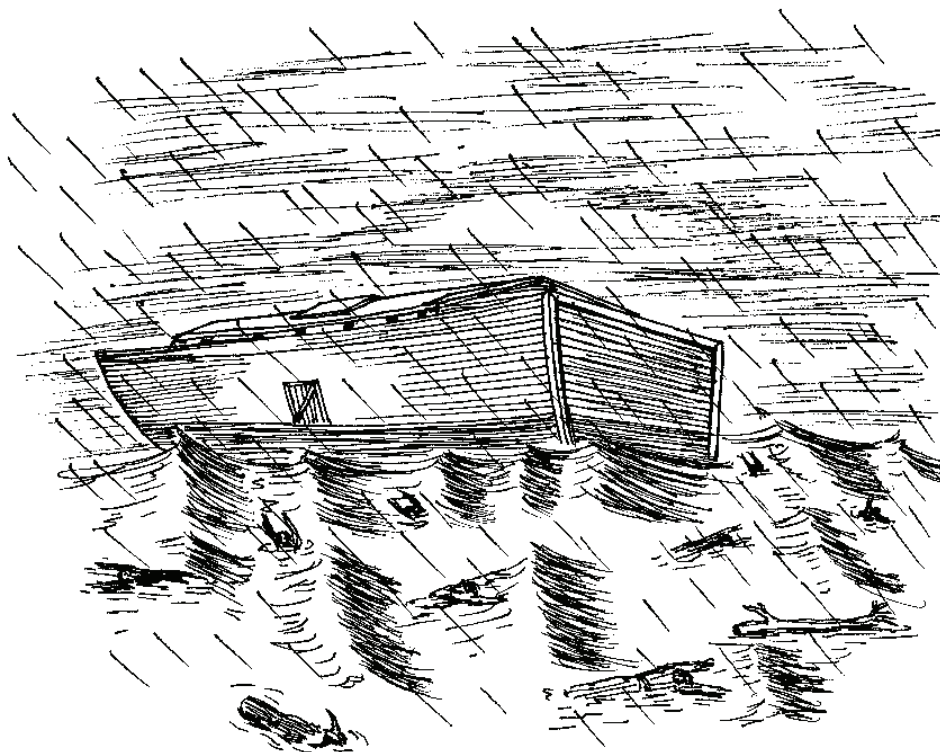
Kanduli nu Pintikus - Su *Pintikus* sia sa basa a Grik na nia nin maena na *ikalimapulu*. Na ipedsela-sele su entu kanu ikalimapulu a gay ulian nu Kapegkanduli kanu Pan a Dala Pakembang'in. Nia bun ba su kapedsele-sele nu manga taw a Yahudi sa kapegkasabpet sa bantad enggu nia bun ba a timpu i natabu kanu muna-muna a kinalangkap'u Suti a Ruh kanu 'bpamaginugut kanu Isa al-Masih. Mabatia su nia sia kanu Manga Pinggalebek'u Manga Sinugu nu Isa al-Masih 2 ayat 1 taman sa 4 sia kanu Kitab Injil.

kapal - Masela su kapal enggu nia ba i 'bpagedan sia sa ig atawa ka lagat. Kanu timpu nu kinagkadalem sa masela sia sa liwawaw na dunia na pinaumbal'u Kadenan su Nabi Nuh sa kapal. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 6 ayat 14 sia kanu Kitab Taurat.

Nia ba i pinagedan nu Nabi Nuh enggu su sakambinabatan nin taman kanu langun na embalangan na binatang asal'a makalipuas silan kanu masela a kadalem. Na sampay saguna na di 'gkatalanged u ngin i palas'u kapal a inumbal'u Nuh ugaid'a natatalanged i dala makina nu entu. Na su entu a kapal na nia lun ipembedtu sa basa a Hibru na *teba* a nia nin maena sa basa a English na *ark* enggu nia nin menem maena sa basa a Maguindanaon na *baul* atawa ka *kaun*.

kapasadan - Nia maena na kapasadan na su napagayunan nu duakambala. Katatapan kanu kapasadan na aden ipebpsad atawa ka ipebpaliugat'u isa a mapulu a wagib mambu a ayunan atawa ka paginugutan nu da 'gkagaga nin a taw. Na mana bun su kapasadan nu Kadenan kanu Nabi Nuh a mailay sia kanu Manga Awal 9 ayat 1 taman sa 17 enggu su kapasadan nu Kadenan kanu Ibrahim a lusud den lu ba su pasad'in a sia makanggulalan kanu Ibrahim na palihalan su langun nu tribu. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 12 ayat 1 taman sa 3; 15 ayat 18; 17 ayat 1 taman sa 14; 22 ayat 16 taman sa 18 sia kanu Kitab Taurat.

Maena nu Mangadalem a Kadtau

kapal

Na kanu timpu nu Nabi Musa na aden bun kapasadan a inumbal' u Kadenan kanu manga Israil sia kanu kinaenggay nin kanilan kanu manga kasuguan. Mabatia i makapantag kanu entu sia kanu Kinaliu 19 ayat 3 taman sa 6; 24 ayat 3 taman sa 8 sia kanu Kitab Taurat.

Ugaid'a nia balapantag sa langun kanu manga kapasadan a inumbal' u Kadenan kanu manusia na su kapasadan a inumbal' in sia nakanggulalan kanu Isa al-Masih. Mabatia su makapantag kanu entu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat' i Mataya 26 ayat 28 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat' i Markus 14 ayat 24. Mabatia bun su entu sia kanu Ika-isa a Sulat kanu Manga Taw sa Kurintu 11 ayat 23 taman sa 26 sia kanu Kitab Injil. Na nia dalem' u entu a kapasadan, na sia makanggulalan kanu kinanggihad' u Isa al-Masih kanu umul' in na su taw a maginugut sa lekanin na maaun kanu langun nu mawag a galebekan nin taman sa maampun su langun nu kadusan nin.

Kaun nu Kapasadan - Su Kaun nu Kapasadan a nia na linumbus sa bulawan magidsan i liu enggu ludep' in. Na nia dalem' u entu na su ' bpanaguan a

Maena nu Mangadalem a Kadtalu

bulawan a tinaguan kanu pegken a bedtuan sa manna enggu su tungked'u Harun a inetuan na laun, apeg'u tebi na watu a nakaukil lun su manga kasuguan nu Kadenan. Na nia menem lu kanu untul'u Kaun nu Kapasadan na su buntal'u manga malaikat a tanda a lu ba su Kadenan. Na nasilungan nu manga papak'ilan su dapeng a pebpsikan kanu lugu nu inigkurban kanu kabaladusan nu taw. Na lu nakabetad su entu kanu Suti sa Langun a Bilik sia kanu Balung-balung a Tuleda a 'Bpangadapan kanu Kadenan gagalu na dala pan makatindog su Suti a 'Bpagagaman lu sa Awrusalim. Mabatia su nia sia kanu Sulat kanu Manga Taw a Hibru 9 ayat 4 taman sa 5 sia kanu Kitab Injil.

kayu a igus - Su nia a kayu na di gaid pedsapak enggu nia katatapan na sia 'bpagetu sa watun a lupa. Nia nin kalambeg na pakauma sa manga sapulu enggu isa kamitru. Mangaulad i laun nin enggu mamis a benal su unga nin.

kayu a igus

Maena nu Mangadalem a Kadtau

Na kanu kinasungkang' u Adam enggu su Siti Hawa kanu inisugu nu Kadenan na guna nilan kaimamani i nakagkawas-kawas silan na kinemua silan sa manga laun nu nia ba a embalangan na kayu ka pinadtatambil' ilan ka entu ba i inidapeng' ilan kanu lawas' ilan. Mabatia i nia sia kanu Manga Awal 3 ayat 7 sia kanu Kitab Taurat.

kayu a ulibus - Sia kanu manga taw a Hibru na masela a benal i katagan nu nia ba a kayu kagina isa i nia kanu pangenken nilan enggu nia bun ba i 'bpagumbalen nilan a lana. Nia bun ba i 'bpagusalen nilan a ipedtenggung kanu manga palitan.

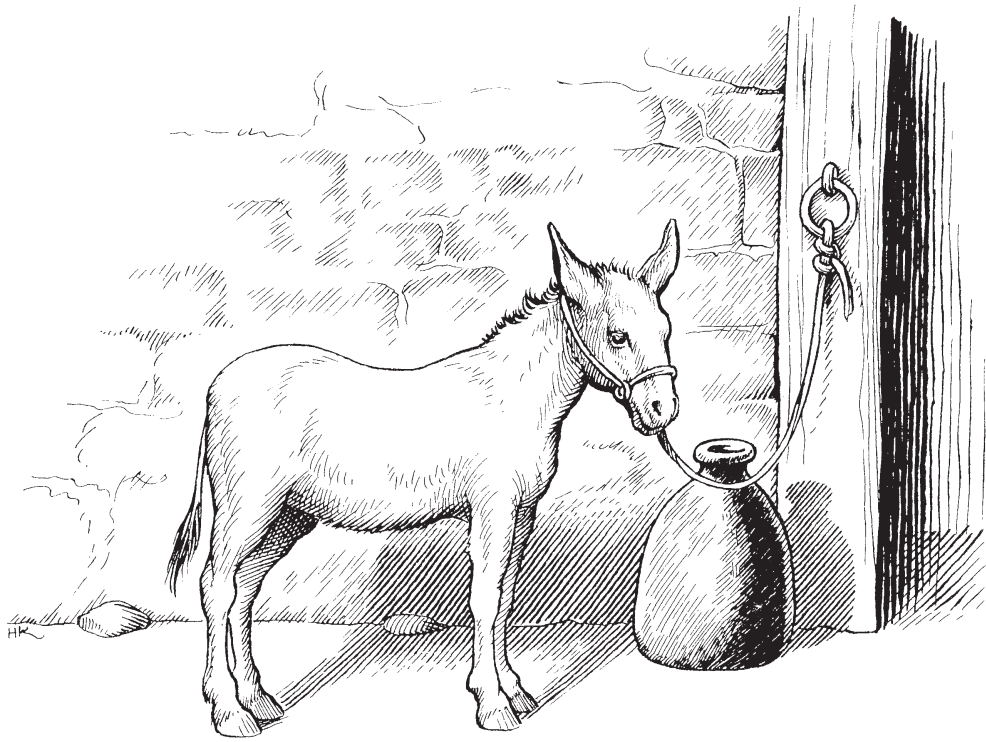
Na su laun nu kayu ba a nia a ulibus su nadtapik' u malapati a pinaledtu nu Nabi Nuh kanu timpu nu kinagkadalem. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 8 ayat 11 sia kanu Kitab Taurat.

kimar - Su kimar na malayam a binatang, mana bun kuda i palas' in ugaid' a manaut-naut bu sa kuda. Kanu paganay a timpu na magidsan pan i kawasa atawa ka miskin na nia ba i 'bpagusalen nilan a

kayu a ulibus

Maena nu Mangadalem a Kadtalu

kimar

'bpagedan kanu manga it'ilan amaika 'bpelalakaw silan. Tembu masela a benal i katagan nin su nia a binatang kanu manga taw kanu entu a timpu. Sa saguna a timpu na lu i nia katatapan mailay sa Saudi Arabia a dalepa nu manga Arab.

Kimar su pigkudan nu Isa al-Masih kanu kinalu nin sa Awrusalim unan nu kamalayanan nin. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 21 ayat 1 taman sa 9 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 12 ayat 12 taman sa 15 sia kanu Kitab Injil.

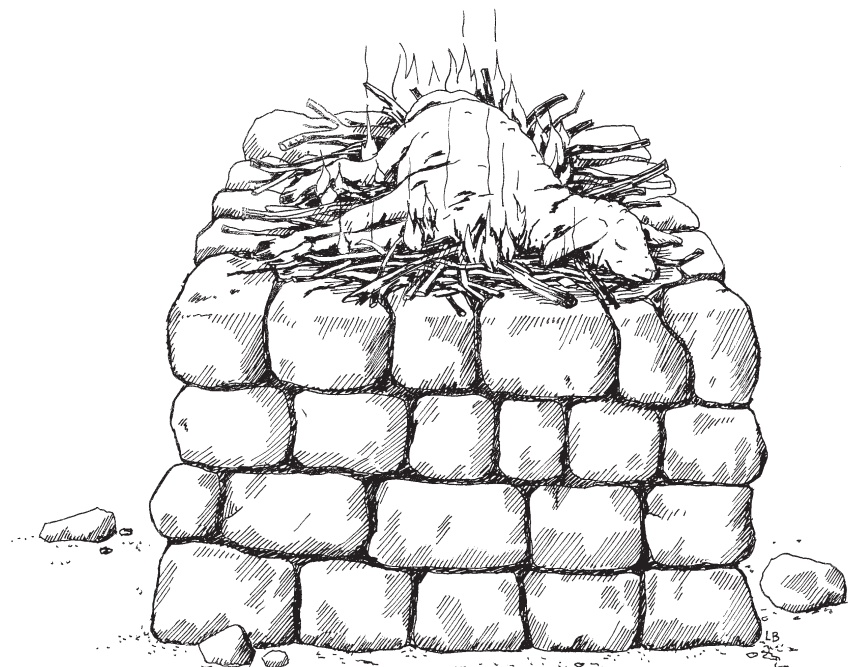
kurban - Inisugu nu Kadenan kanu manga taw a Hibru i dait a 'gkurban silan. Nia tatap a 'bpagusalen nilan sa kapegkurban nilan na tudu a binatang, bili-bili, kambing atawa ka malapati. Mabatia su makapantag kanu atulan pantag kanu dait a kurban kanu kabaladusan sia kanu Libitikus 1 enggu 4 sia kanu Kitab Taurat. Penggulan bun su kapegkurban amaika pedsukul-sukul silan kanu Kadenan.

Kanu timpu nu Isa al-Masih na ipenggulalan nu manga Yahudi su manga kasuguan a inisulat'u Nabi Musa. Nia kapantag'u kapegkurban nilan sia luyud kanu manga kasuguan nilan na lalan i entu sa kapedukul-sukul'ilan kanu Kadenan atawa ka kabpangeni nilan sa kaampun kanu kabaladusan nilan. Nakadalem bun kanu entu a manga

Maena nu Mangadalem a Kadtau

kasuguan i amaika su taw ka migkapia den kanu sakit'in a debpig na nasisita a 'gkurban bun sekanin kanu Kadenan ka sa maya ba a ukit na edtalun nu 'bpangurban i suti den sekanin. Na amaika maitu na mapakay den sekanin a semimba 'bpaluman kanu Kadenan lu kanu Suti a 'Bpagagaman enggu semimbul kanu manga taw. Na nia ba i sabap'in i pidtau nu Isa al-Masih kanu taw a pinagkapia nin kanu sakit a debpig i mapailay sekanin kanu 'bpangurban enggu 'gkurban a mana bun su inisugu nu Nabi Musa asal'a maamad i nasuti den sekanin. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 8 ayat 4 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 1 ayat 44. Na mabatia bun su makapantag kanu kapegkurban sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 5 ayat 23 taman sa 24. Mabatia bun su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 7 ayat 11; 12 ayat 33 sia kanu Kitab Injil.

Na sia kanu Mapia a Tutuma na su kurban na tuladan nu kinagkurban nu Isa al-Masih kanu ginawa nin. Sekanin su ginelalan sa Manguda a Bili-bili nu Kadenan a inenggay a kurban sabap kanu kabaladusan tanu. Tembu iningghad'in su umul'in sa ukit a kinatuga nu lugu nin asal'a maampun su kabaladusan tanu amaika pedsalig tanu sa lekanin. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 1 ayat 29; 10 ayat 17 taman sa 18 enggu sia kanu Sulat kanu Manga Taw sa Ruma 3 ayat 25; 8 ayat 3 sia kanu Kitab Injil.

kurban

Maena nu Mangadalem a Kadtau

L

lipunget'u Kadenan - Nia nin maena na su kasiksan nu Kadenan kanu manga taw a baladusa. Nia masela a upaman na lipunget'u Kadenan na su kinadsanaw nu dunia kanu timpu nu Nabi Nuh sabap kanu kapedsungkang'u manusia kanu Kadenan. Na su temala kanu lipunget'u Kadenan na lu silan makaidtug kanu Naraka Giahannam. Ugaid'a su semalig kanu Kadenan enggu kanu Isa al-Masih na di malusud kanu manga taw a temala kanu lipunget'u Kadenan. Mabatia su makapantag kanu lipunget'u Kadenan sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 3 ayat 7 enggu su Sulat kanu Manga Taw sa Ruma 5 ayat 9 sia kanu Kitab Injil.

lumpukan a Parisiyu - Sia sa basa a Hibru na *Parisiyu*, nia nin maena sa kapegkasabut'u ped a alim na *namedsenggay*. Isa silan kanu 'gkangaunutan nu agama nu manga Yahudi. Balaagama a benal silan enggu nia nilan pedtimbangan kanu ginawa nilan na silan bu su ikelas sa langun kagina 'bpagapasen nilan penggulalan su langun nu kasuguan nu agama nu manga taw a Yahudi.

Na kanu timpu nu Isa al-Masih na isa kanu mangabagel a lumpukan su nia enggu tatap'ilan pedsungkangen su Isa al-Masih. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 12 ayat 9 taman sa 14; 16 ayat 1 taman sa 4; 23 ayat 13 taman sa 33. Mabatia bun su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 7 ayat 1 taman sa 13 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Luk 16 ayat 13 taman sa 15. Mabatia bun su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 7 ayat 32 sia kanu Kitab Injil.

lumpukan a Sadusiyu - Isa bun silan kanu lumpukan nu 'gkangaunutan nu agama nu manga taw a Yahudi

upaman nu palas'u Parisiyu

Maena nu Mangadalem a Kadtau

ugaid'a salakaw su paginugut'ilan ka di silan 'bpalitiala sa aden kambibiag 'bpaluman nu namamatay. Di bun silan 'bpalitiala sa aden manga malaikat enggu aden manga saitan. Di bun silan 'bpalitiala sa aden Gay a Mauli atawa ka Harikiamat. Na kadakelan kanilan na 'bpangurban enggu kawasa. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 12 ayat 18 enggu sia kanu Manga Pinggalebek'u Manga Sinugu nu Isa al-Masih 23 ayat 6 taman sa 8 sia kanu Kitab Injil.

M

malaikat - Nia nin maena sa basa a Hibru enggu basa a Grik na *papedsampaya* ka kaped silan kanu pedsampay kanu kadtau nu Kadenan kanu taw enggu penggalebeken nilan bun su ped pan a ipedsugu nu Kadenan kanilan. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 19 ayat 1 taman sa 13. Aden a entu na su malaikat bun i pebpayag kanu manga nabi pantag kanu kahanda nu Kadenan. Mabatia bun sia kanu kitab i aden a entu na pedtau su malaikat a mana sekanin demun su Kadenan a Mapulu. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 16 ayat 9 taman sa 13 sia kanu Kitab Taurat.

Na nalabit bun su manga malaikat sia kanu Kitab Injil sa kanu timpu a lu su Isa al-Masih kanu nakadtawan-tawan a dalepa na tiniakapan sekanin nu manga malaikat. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 1 ayat 13. Na mabatia bun su pantag kanu malaikat kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Luk 1 ayat 26 taman sa 38. Na kanu kambalingan nu Isa al-Masih sia sa dunia na makatingguma sekanin a kaped'in su manga malaikat. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 8 ayat 38 sia kanu Kitab Injil.

Manguda a Bili-bili nu Kadenan - Su Isa al-Masih su ginelalan sa Manguda a Bili-bili nu Kadenan a mana bun su pidtau nu Nabi Yahiya a "Ilay nu su Manguda a Bili-bili nu Kadenan a 'bpagawa kanu kabaladusan nu sakadunia!" Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 1 ayat 29. Na lu i nia kinandut kanu Kitab a Inisulat'u Nabi Isayas 53 ayat 1 taman sa 12. Na kanu timpu bun nu Nabi Musa na inisugu nu Kadenan kanu manga taw a Israil i dait a semumbali silan sa pangangayamen sabap kanu kabaladusan nilan. Na isa kanu pangangayamen a ipegkurban na manguda a bili-bili. Mabatia su nia sia kanu Libitikus 4 ayat 32 taman sa 35 sia kanu Kitab Taurat. Na kanu timpu bun a kinapangungulipen kanu manga taw a Israil sa dalepa a Egypt na inisugu nu Kadenan kanu manga taw a Israil i semumbali silan sa manguda a bili-bili ka ikigul'ilan i lugu nin kanu manga bengawan nilan asal'a malipuas silan kanu tiuba. Mabatia i nia sia kanu Kinaliu 12 ayat

Maena nu Mangadalem a Kadtau

1 taman sa 13 sia kanu Kitab Taurat. Na su langun nu nia na tuladan sa kanu manggula nu Isa al-Masih a mana su kinaigis'u lugu nin kanu kinanggihad'in kanu umul'in asal'a su langun nu taw a semalig lun na maaun kanu kabaladusan nilan taman sa malipuas silan kanu kasiksan nu Kadenan sia kanu Mauli a Gay. Mabatia su nia sia kanu Inipayag 5 ayat 6 taman sa 13 sia kanu Kitab Injil.

Mapia a Tutuma - Sia sa basa a Grik na *euangeliou*, su nia na pantag kanu pinangaden nu Kadenan a kalipuasan nu manga taw kanu kabaladusan nilan sia nakanggulalan kanu kinanggihad'u Isa al-Masih kanu umul'in enggu su kinambibiag'in 'bpaluman. Na apia entain i maginugut kanu kinanggihad'u Isa al-Masih kanu umul'in enggu su kinambibiag'in 'bpaluman na malipuas enggu kaadenan sekanin na uyag-uyag a da taman nin. Mabatia su nia sia kanu Ikadua a Sulat kanu Manga Taw sa Tisalunika 2 ayat 14, su Ikadua a Sulat'i Bulus kani Timuti 1 ayat 9 taman sa 10; 2 ayat 8. Na sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 24 ayat 14 na nalabit'u Isa al-Masih i su Mapia a Tutuma na pantag kanu kandatu nu Kadenan a ipebpayag'in. Na inisugu nin bun i su Mapia a Tutuma na dait a ipangusiat kanu pat a pisuk'u dunia. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 16 ayat 15 sia kanu Kitab Injil.

Mapulu - Na nia katatapan a maena nu nia a kadtau na 'gkaunutan ugaid'a nia nin maena kanu nia a kitab na Mapulu sa langun a ipenggelal bun kanu Kadenan. Na inigelal bun i nia kanu Isa al-Masih sabap sa sekanin i pendatu taman sa taman. Katawan tanu bun i su Isa al-Masih na dala nakalepeng kanu langun nu nagaga nin enggula sia sa dunia. Apia su manga nabi na da nilan magaga su ngin i pinggula nu Isa al-Masih enggu madakel bun a taw i pakadtalu sa dikena matag bu nabi su Isa al-Masih ka minuna pan sa nabi tembu nagelalan sa Mapulu. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 23 ayat 10 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 1 ayat 3; 2 ayat 28. Mabatia bun su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 20 ayat 28 sia kanu Kitab Injil.

Masih - Su kadtau a Masih sa basa a Hibru na *mashiach* a nia nin maena na *binubusan sa lana* kagina sia kanu adat-betad'u manga Yahudi na su 'gkapamili nu Kadenan a endatu, mangurban atawa ka nabi na pembubusan sa lana su ulu nin a tanda sa pedsanganan sa bagel sia kanu galebekan nin. Na su Isa na ginelalan nu Kadenan sa Masih kagina sekanin su napamili a nasanganan sa kapamelipuas kanu manga taw sa kanu kabaladusan nilan ka enggu di den silan masiksa. Su Masih bun ba a nia su 'bpagingapan nu manga taw a Yahudi a mamelipuas kanilan a naalung sia kanu Kitab Taurat enggu sia kanu Kitab a Inisulat'u Manga Nabi. Na nia nakadalem kanu

Maena nu Mangadalem a Kadtau

entu na su Masih na tupu nu Nabi Daud enggu ebpun sa Bitlihim a dalepa nu Nabi Daud. Nia kataw nu kadakelan kanu manga taw a Yahudi na pambaya-bayan silan nu Masih kanu manga kuntela nilan ugaid'a da silan makasugat sa entu kagina su kandatu nu Isa al-Masih na dikena bu sia sa dunia ka taman sa taman. Mabatia su makapantag kanu Masih sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 4 ayat 25 taman sa 29; 7 ayat 41 taman sa 42; 11 ayat 27; 20 ayat 31 sia kanu Kitab Injil.

N

nabi - Nia ba i pembedtuan atawa ka ipenggelal kanu taw a pinamili nu Kadenan a makapayag kanu kadtau nin. Aden a entu na ipebpayag'u Kadenan kanu manga nabi u ngin i kahanda nin atawa ka ngin i kukuman nin kanu dusa nu taw. Na entu ba i ipedsampay nu manga nabi kanu manga taw ka enggu silan pamakadtaubat. Na su ped kanu manga nabi na ipedsulat'ilan su manga kadtau nu Kadenan ka enggu 'gkabatia nu manga taw. Na isa kanu manga nabi na su Ibrahim. Mabatia i nia sia kanu Manga Awal 20 ayat 7 sia kanu Kitab Taurat. Na aden bun ped a manga nabi a nalabit sia kanu kitab a mana su Nabi Isayas, Nabi Musa, Nabi Ilias enggu madakel pan a manga nabi.

P

paletak - Nia ukit a kapebpaletak na mana pedtulin kanu saguna a nia a timpu. Balapantag a benal i nia ba kanu adat-betad'u manga taw a Hibru a bedtuan bun sa manga taw a Yahudi kagina nia ba su inenggay nu Kadenan a tanda nu kapasadan nin kanu Ibrahim. Na sampay saguna na napagadat den nu manga taw a Hibru su kapapaletak a tanda nu kapasadan enggu tanda sa isa sekanin a Hibru. Nia atulan kanu kapebpaletak na upama ka nakawalu gay den su umul'u wata a mama na nasisita den a paletaken. Apia entain a Hibru i di mapapaletak na ipitas sekanin kanu lumpukan nu manga Hibru ka nia nin maena na da sekanin makalusud kanu kapasadan nu Kadenan kanu manga taw a Hibru. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 17 ayat 10 taman sa 14 sia kanu Kitab Taurat.

Ugaid'a ulian nu kinambibiag 'bpaluman nu Isa al-Masih na di den nasisita su kapebpaletak asal'a malusud kanu Kadenan su taw ka nia bun den nasisita sa kapasakup kanu Kadenan na su kasalig kanu Isa al-Masih tembu da den ibpaliugat'u manga sinugu su kapapaletak kanu manga taw a dikena-Yahudi a sinemalig kanu Isa al-Masih. Mabatia su nia sia kanu Sulat kanu Manga Taw sa Galasia 5 ayat 6; 6 ayat 15 sia kanu Kitab Injil.

pedsambayanan nu manga Yahudi - Su manga taw a Yahudi na aden pedsambayanan nilan kanu manga dalepa asal'a makasimba silan kanu

Maena nu Mangadalem a Kadtau

Kadenan sia luyud kanu agama nilan. Nia gay nu kapedsimba nilan kanu Kadenan na gay na Sapetu ka entu ba su Gay nu Kabpangintelenen sia kanu agama nilan. Nia nilan penggulan lu kanu entu a pedsambayangan nilan na 'bpamatia silan sa kitab, 'bpamamandu, 'bpangeni-ngeni enggu 'bpamangukum silan. Su Isa al-Masih na malibpes i kabpamandu nin lu kanu manga pedsambayangan nilan. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 4 ayat 23. Mabatia bun sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 18 ayat 20. Na ulian nu kinapabpapulu kanu Isa al-Masih lu sa sulega na nangusiat bun su manga sinugu nin lu kanu manga pedsambayangan nu manga taw a Yahudi taman den kanu manga ped pan a 'gkangalimudan nu taw. Mabatia su nia sia kanu Manga Pinggalebek'u Manga Sinugu nu Isa al-Masih 14 ayat 1; 17 ayat 2 sia kanu Kitab Injil.

pegkurbanan - Balapantag a benal kanu manga taw a Hibru su pegkurbanan kagina sia nilan ba 'bpanutungen su manga binatang a ipegkurban nilan kanu Kadenan. Sia kanu manga taw a Hibru na aden natatalanged a pegkurbanan a nia nilan lun inusal sa kinaumbal lun na watu. Na maitu bun ba i pegkurbanan a inumbal'u Nabi Nuh. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 8 ayat 20. Na maitu bun ba su pegkurbanan a inumbal'u Nabi Ibrahim kanu timpu a ipegkurban nin su wata nin a su Iskak. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 22 ayat 9.

Ugaid'a kanu timpu nu Nabi Musa na inisugu nu Kadenan i mumbal su Musa sa Balung-balung a Tuleda a 'Bpangadapan kanu Kadenan. Na lusud kanu entu ba su pegkurbanan a inumbal ebpun sa kayu a pansiu a linumbus sa galang. Mabatia su nia sia kanu Kinaliu 27 ayat 1 taman sa 8; 38 ayat 1 taman sa 8 sia kanu Kitab Taurat.

pegkurbanan

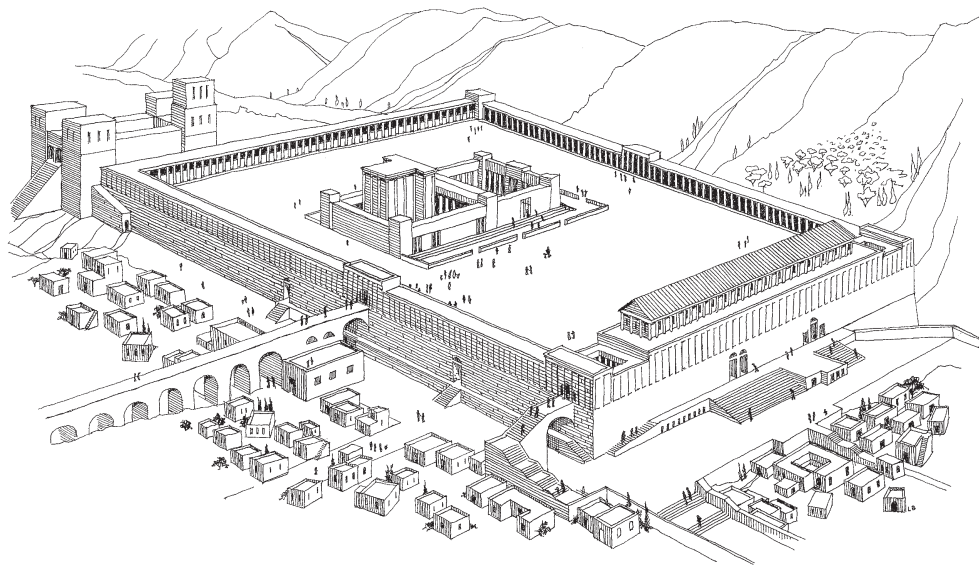
Maena nu Mangadalem a Kadtau

pidsugan a balegkas' u 'bpangurban - Sia sa basa a Hibu na *ipud*. Nia ba su ipedsangan nu mapulu sa langun nu 'bpangurban uman nin ipenggulalan su galebekan nin a kabpangurban. Mabatia su nia sia kanu Kinaliu 28 ayat 6 taman sa 14; 39 ayat 2 taman sa 7 sia kanu Kitab Taurat.

S

sakit a debpig - Su nia a sakit na makangingilu a pegkaket kanu lanitan enggu kanu sapu taman sa 'bpelapat i nia kanu lawas' u taw. Sia sa basa a Grik na *lepra* a nia nin maena na embalang-balang a sakit sa lanitan, na isa den sia ba su sakit a debpig. Na su taw a aden sakit'in a debpig na di mapakay a semimbul kanu manga taw enggu di bun kapakayan a lemudep kanu Suti a 'Bpagagaman ka haram sekanin atawa ka maledsik a benal sia luyud kanu agama nilan. Mabatia su makapantag kanu sakit a debpig sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 1 ayat 40 taman sa 45 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Luk 17 ayat 11 taman sa 19 sia kanu Kitab Injil.

Suti a 'Bpagagaman - Lu bu sa Awrusalim su Suti a 'Bpagagaman enggu lu ba pegkurban su manga taw a Yahudi sia luyud kanu inisugu nu Kadenan kanilan. Na maulad su lama-lama nu entu a mapakay lu ba su apia entain magidsan i Yahudi enggu dikena-Yahudi. Ugaid'a lu kanu luk' u entu na nia bu mapakay a makaludep lun na su manga taw a Yahudi. Na lu bun ba kanu luk'in su dua timan a bilik. Na su ika-isa a bilik na bedtuan sa Suti a Bilik enggu su ikadua menem a bilik na bedtuan sa Suti sa Langun a Bilik a nia bu mapakay a makaludep lun sa makaisa bu sa salagun na su

Suti a 'Bpagagaman

Maena nu Mangadalem a Kadtau

mapulu sa langun nu 'bpamangurban kagina lu ba su sigay nu Kadenan. Na nia sabap a kabpeludep'in lu na ipegkurban nin su kurban nu taw kanu Kadenan sabap kanu manga kabaladusan nilan.

Na lu kanu Suti a 'Bpagagaman na mapakay bun a 'bpamandu su manga gulu nu pangitaban enggu mapakay bun a 'bpangeni-ngeni lu. Kanu timpu a kinadsela-sela nu manga Yahudi kanu manga kanduli na madakel i namakauma lu ba a ganat sa embala-bala a dalepa.

Kanu kinapatay nu Isa al-Masih na nakisi su kurtina kanu Suti a 'Bpagagaman. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 15 ayat 38. Na entu ba i napambad kanu Suti a Bilik enggu kanu Suti sa Langun a Bilik lu kanu Suti a 'Bpagagaman. Su kinakisi nu kurtina a entu na nia nin maena na mapakay den a makasupeg su taw kanu Kadenan sa ukit a kasalig'in kanu Isa al-Masih kagina naawa den su kadusan a nakapagelet kanilan enggu kanu Kadenan.

Nakadua nakapatindog sa Suti a 'Bpagagaman kagina su nauna na nabinasa tembu napatindog 'bpaluman sa Suti a 'Bpagagaman ugaid'a lu bun ba pinatindog kanu pinatindogan kanu nauna. Na saguna na da den Suti a 'Bpagagaman ka bininasa den nu manga kuntela nu manga Yahudi a mana bun su naalung'u Isa al-Masih manga nakapatpulu lagun unan nu kinabinasa lun. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 24 ayat 1 taman sa 2 sia kanu Kitab Injil.

Su Isa al-Masih na inibaratan su badan nin sa Suti a 'Bpagagaman. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 2 ayat 18 taman sa 22. Na su badan menem'u 'bpamaginugut kanu Isa al-Masih na inibaratan sa pegkalebenan nu Suti a Ruh nu Kadenan. Mabatia su nia sia kanu Ika-isa a Sulat kanu Manga Taw sa Kurintu 6 ayat 19 sia kanu Kitab Injil.

Suti a Ruh, Ruh nu Kadenan - Nia ba su *Ruhul Allah* atawa ka su Suti a Ruh nu Kadenan. Dikena nia su ngiawa a pebpitas kanu badan amaika mauma den su limu nu Kadenan. Nia ba su Ruh a ebun kanu Kadenan a linemagid sa malapati ka linemangkap kanu Isa al-Masih. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 1 ayat 10 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Luk 3 ayat 22.

Na nia bun ba su Ruh a inibpasad'u Kadenan a matalima nu apia entain a taw a semalig kanu Isa al-Masih. Mabatia su nia sia kanu Sulat kanu Manga Taw sa Ipisu 1 ayat 13. Su Suti a Ruh bun ba a nia i temabang sa lekanin sa di nin kanggalebek sa dikena mapia enggu temutulu lun kanu ngin i kahanda nu Kadenan. Mabatia su nia sia kanu Ika-isa a Sulat kanu Manga Taw sa Kurintu 2 ayat 12 enggu sia kanu Sulat kanu Manga Taw sa Galasia 5 ayat 22 taman sa 23.

Maena nu Mangadalem a Kadtau

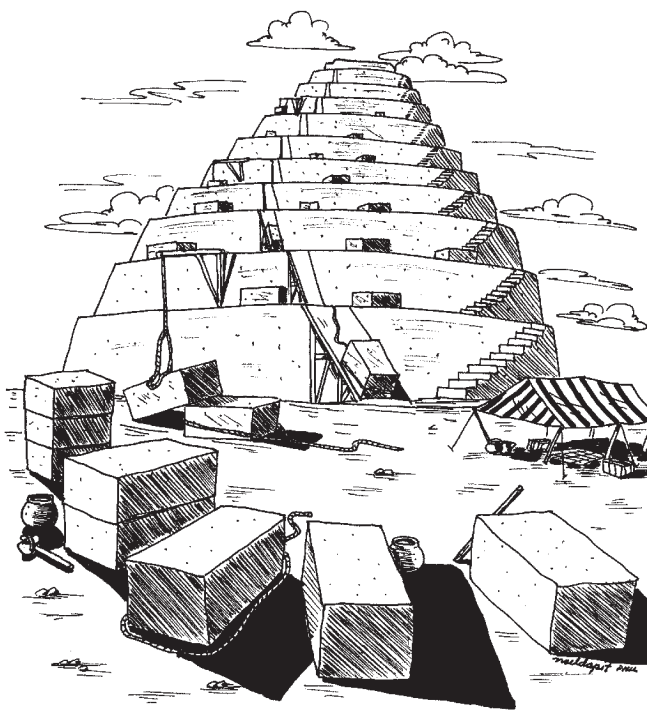
Mabatia bun su makapantag kanu Suti a Ruh sia kanu Manga Awal 1 ayat 2 sia kanu Kitab Taurat. Mabatia bun i nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 1 ayat 20; 3 ayat 11; 10 ayat 19 taman sa 20 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 14 ayat 26. Mabatia bun su nia sia kanu Manga Pinggalebek'u Manga Sinugu nu Isa al-Masih 1 ayat 8. Mabatia bun su nia sia kanu Sulat kanu Manga Taw sa Ruma 5 ayat 5 sia kanu Kitab Injil.

T

Tantawan nu Babil - Na sia kanu pageletan nu timpu nu Nabi Nuh enggu Nabi Ibrahim na minumbal su manga taw sa mabagel enggu malambeg a benal a tantawan a nabledtuan sa Babil. Na su ukit a kinaumbal sa entu na pinapamaguntul a patpasagi a pinadtegas a budta.

Nia nilan kahanda na makasaut su tantawan a entu lu sa sulega enggu di den silan mamakabpapalak. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 11 ayat 3 taman sa 4 sia kanu Kitab Taurat. Na maitu ba i nagkahanda nilan kagina nia nilan napagitung na embaba sia sa lupa su pegkakadenanen nilan a lu ba mukit kanu tantawan ka enggu nin silan 'gkapalihalan.

tidtu a Kadenan - Su manga taw sa dunia na madakel i pedsimban nilan a dikena tidtu a kadenan. Su ped na nia nilan pedsimban na su pagidsan nilan bun a manusia, su ped menem na su manga balahala enggu aden bun pedsimba sa watu, senang atawa ka manga binatang. Na su langun na entu na dikena tidtu a kadenan ka pegkakadenanen bu. Ugaid'a su tidtu a Kadenan na sekanin su nangaden kanu langit enggu lupa taman den kanu langun na nakadalem lun magidsan

Tantawan nu Babil

Maena nu Mangadalem a Kadtau

i aden uyag-uyag'in atawa ka dala uyag-uyag'in. Mabatia su makapantag kanu tidtu a Kadenan sia kanu Manga Pinggalebek'u Manga Sinugu nu Isa al-Masih 14 ayat 15 enggu sia kanu Ika-isa a Sulat kanu Manga Taw sa Tisalunika 1 ayat 9 sia kanu Kitab Injil.

Tunggal'u Kadenan - Nia maena nu tunggal sia kanu kadsalilidan demun a kadtau na *kaisa-isa nin bu a wata* ugaid'a dikena nia nin maena su kinadtau sa Tunggal'u Kadenan sia i mimbata su Kadenan atawa ka aden kaluma nin. Ka su Isa al-Masih na Tunggal'u Kadenan kagina ebpun demun sekanin kanu Kadenan sia nakanggulalan kanu Suti a Ruh nu Kadenan. Mabatia i nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Luk 1 ayat 35 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 1 ayat 14. Mabatia bun su makapantag kanu Tunggal'u Kadenan sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 9 ayat 7. Mabatia bun sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 3 ayat 16; 5 ayat 19; 10 ayat 36; 20 ayat 31. Mabatia bun sia kanu Pinggalebek'u Manga Sinugu nu Isa al-Masih 13 ayat 33.

Na apia su manga taw na pedtawagen nilan bun su Isa al-Masih sa Tunggal'u Kadenan. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 14 ayat 33; 16 ayat 16. Mabatia bun su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 15 ayat 39 sia kanu Kitab Injil.

U

umun - Sia sa basa a Hibru na *minha* enggu sa basa menem a English na *offering* a nia nin maena na su ibpagenggay kanu Kadenan a ukit a kapedsukul-sukul sa lekanin. Na si Kabil enggu si Habil a manga wata nu Adam enggu Siti Hawa na minenggay silan sa umun kanu Kadenan. Na nia inenggay ni Kabil a umun na unga nu manga nasabpet'in kanu pinangangawidan nin. Nia menem inenggay ni Habil a umun na masebud a sapu nu muna-muna gaid a manga pipis'u pangangayamen nin. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 4 ayat 3 taman sa 4 sia kanu Kitab Taurat.

uyag-uyag a da taman nin - Na nia ba su uyag-uyag lu sa sulega. Na nia nakadalem kanu kitab na apia entain i semalig kanu Isa al-Masih na kaadenan na uyag-uyag a da taman nin enggu di den masiksa. Mabatia i nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 3 ayat 16 sia kanu Kitab Injil.

Y

Yahiya a 'Bpanalawat - Nia ba su Nabi Yahiya a nanalawat kanu manga taw a midtataubat. Sekanin bun su nabi a sinugu nu Kadenan sa kapatidtu nin kanu pamusungan nu manga taw sa kadtaubat'ilan unan nu kauma nu Isa al-Masih. Nia ukit a kabpanalawat'in na ipenggeled'in su

Maena nu Mangadalem a Kadtau

taw sa mangagan bu sia sa ig a tanda nu kinadtaubat'u taw enggu inampun den sekanin nu Kadenan. Mabatia tanu su makapantag kanu galebekan nu Yahiya a 'Bpanalawat sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Mataya 11 ayat 11 taman sa 18. Mabatia bun i nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Markus 1 ayat 4 taman sa 8 enggu sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Yuhan 1 ayat 6.

Na amaika su taw ka 'bpaginugut den kanu Isa al-Masih na dait a mapasalawat silan sa tanda nu kinapaginugut'ilan kanu Isa al-Masih. Mabatia tanu bun su nia sia kanu Manga Pinggalebek'u Manga Sinugu nu Isa al-Masih 2 ayat 37 taman sa 41.

Na su Nabi Yahiya na tupu nu Libi a nia nin ama na si Sakarias a isa bun a 'bpangurban lu sa Israil. Mabatia su nia sia kanu Mapia a Tutuma a Inisulat'i Luk 1 ayat 5 taman sa 80 sia kanu Kitab Injil.

Yahudi - Tupu nu Nabi Ibrahim su manga taw a Yahudi. Na inibpasad'u Kadenan i palihalan nin su langun na bangsa sia makanggulalan kanu tupu nu Ibrahim. Mabatia i nia sia kanu Manga Awal 12 ayat 2 taman sa 3; 22 ayat 16 taman sa 18 sia kanu Kitab Taurat. Na isa kanu wata nu Nabi Ibrahim na su Iskak. Na su Iskak menem na ama nu Nabi Yakub a bedtuan bun sa Israil a nabpunan nu sapulu enggu dua a tribu nu manga taw a Israil.

Kanu timpu nu Nabi Musa na natalima nu bangsa a Israil su kasuguan nu Kadenan. Na inibpaliugat kanilan su kapaginugut'ilan kanu entu a kasuguan. Na kanu ulian nu namedsagad a manga lagun na tinabanan su bangsa a Israil nu bangsa a Asiria enggu su ped menem kanilan na tinabanan nu bangsa a Babilunia taman sa su kadakelan kanu manga taw a Israil na napamananggit silan lu kanu entu ba a manga bangsa. Ugaid'a guna mabaluy a mabagel sa langun su bangsa a Pirsia kanu pat a pisuk'u dunia na sinugutan nilan su manga taw a Israil sa kambalingan nilan lu kanu dalepa nilan a su kalupan nu Israil. Na kagina ka nia madakel kanu namakambalingan kanu dalepa a Israil na su manga muliataw nu Yahuda a isa bun kanu sapulu enggu dua a wata nu Nabi Yakub na binedtuan sa Yahudi su manga taw a Israil. Silan su naginugut pamun kanu manga kasuguan nu Kadenan a inenggay sia nakanggulalan kanu Nabi Musa a mailay sia kanu Kitab Taurat enggu naginugut bun silan kanu panduan a sia nakadalem kanu Kitab Zabur taman kanu manga Kitab a Inisulat'u Manga Nabi. Na entu ba i nabaluy a agama nu manga Yahudi.

Na sia nakanggulalan kanu Isa al-Masih a sinugu nu Kadenan a makapamelipuas kanu manga taw, na natuman sia ba su kadtau nu Kadenan a palihalan nin su langun nu bangsa sia makanggulalan

Maena nu Mangadalem a Kadtau

kanu tupu nu Ibrahim. Na su Isa al-Masih na Yahudi sekanin kagina tupu sekanin nu Yahuda a wata nu Nabi Yakub a apu nu Ibrahim. Na su sapulu enggu dua a pinamili nu Isa al-Masih a nadtagapeda nin kanu manga galebekan nin na manga Yahudi bun enggu silan bun su muna-muna a minayapat kanu Mapia a Tutuma ulian nu kinapabpapulu kanu Isa al-Masih lu sa sulega.

Yakub - Sekanin ba a nia su wata nu Iskak enggu Ribika. Aden leping'in a nia nin ngala na Isaw. Na sinambian nu Kadenan su ngala nin a Yakub sa Israil kagina inidsigi nin sa bagel su Kadenan taman sa sekanin i napamili a mabaluy a ama nu sapulu enggu dua a nabpunan nu tribu nu manga taw a Israil. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 32 ayat 28. Na su bangsa a Israil na tupu nu Ibrahim enggu sia ba nakanggulalan kanu nia ba a bangsa su kapalihala kanu langun nu bangsa sia sa liwawaw na dunia. Mabatia su nia sia kanu Manga Awal 12 ayat 2 taman sa 3 sia kanu Kitab Taurat.